

ANATOMICKÝ SLOVNÍK

Prof. MUDr. Antonín Doležal, DrSc.

ANATOMICKÝ SLOVNÍK

PŮVOD A VÝZNAM ANATOMICKÉ TERMINOLOGIE

AUTOR

■ Prof. MUDr. Antonín Doležal, DrSc., Katedra anatomie a biomechaniky, Fakulta tělesné výchovy a sportu UK v Praze

RECENZENT

■ Prof. MUDr. Rastislav Druga, DrSc., Anatomický ústav 1. lékařské fakulty a Anatomický ústav 2. lékařské fakulty UK v Praze

Eponyma s využitím publikace *Vokurka M., Hugo J., Velký lékařský slovník, 10. vyd., Maxdorf 2015*, zpracoval MUDr. Jan Hugo

Toto dílo, včetně všech svých částí, je zákonem chráněno. Každé jeho užití mimo úzké hranice zákona je nepřipustné a je trestné. To se týká zejména reprodukování či rozšiřování jakýmkoli způsobem (včetně mechanického, fotografického či elektronického), ale také ukládání v elektronické formě pro účely rešeršní i jiné. K jakémukoli využití díla je proto nutný písemný souhlas nakladatele, který také stanoví přesné podmínky využití díla. Písemný souhlas je nutný i pro případy, ve kterých může být udělen bezplatně.

Antonín Doležal, ANATOMICKÝ SLOVNÍK. Původ a význam anatomické terminologie

© Antonín Doležal, 2018

© Jan Hugo, 2018 (anatomická eponyma)

© Maxdorf, 2018

Cover layout © Jan Hugo, 2018

Cover photo © Royal Cabinet of Paintings Mauritshuis The Hague or Musée Royal des Peintures Mauritshuis La Haye, or Königliche Gemäldegalerie Mauritshuis Den Haag | Rembrandt: The Anatomy Lesson of Dr. Tulp

Vydal Maxdorf s. r. o., nakladatelství odborné literatury, Na Šejdru 247/6a, 142 00 Praha 4, e-mail: info@maxdorf.cz, www.maxdorf.cz, **Jessenius®** je chráněná značka [No. 267113] označující publikace určené odborné zdravotnické veřejnosti.

Odpovědný redaktor: **Ing. Veronika Pátková**

Redakce: **PhDr. Zdeňka Tichá**

Grafické řešení, obálka: **Design studio Maxdorf**

Sazba: **Denisa Honzalová**

Tisk: **Books Print s.r.o.**

Printed in the Czech Republic

978-80-7345-351-0

Věnováno
doc. MUDr. Rudolfu Lincovi

OBSAH

Praefatio – Předmluva	9
Isagogé – Úvod	11
Použité typy písma a značky	29
Anatomický slovník	30
Citované prameny	174
Slovníček latinsko-řecko-český	178
Anatomická eponyma a význační anatomové	191
Nomina vecchia et moderna – Tělesná výchova a sport	220
Základní hebreismy u Vesalia	223
Literatura	225

PRAEFATIO – PŘEDMLUVA

Lector amice / Laskavý čtenáři,

anatomie jako samostatná vědecká disciplína je bazální nepostradatelnou základnou oborů medicínských, přírodovědných, fyzické antropologie, kineziologie, ergonomiky, biomechaniky, biomedicínských oborů technických, rehabilitace, tělesné výchovy a sportu. Znalostmi anatomie získává studující další gramotnost, která v sepětí se znalostmi fyziologie mu vytváří pevnou bázi pro uvedené obory. Zvládnutí rozsáhlé anatomické terminologie čítající okolo 5000 slov je bazálním předpokladem pro vstup do této oblasti.

Naše publikace má čtenáři pomoci, aby tuto obtížnou část studia lépe zvládl. Existující anatomická názvosloví národní se v současném globálním prostředí ukazují jako omezující a nedostatečná, což platí i pro botaniku a zoologii. Současná terminologie anatomická je nesmírným kulturním dědictvím, vznikala po tisíciletí. Tak, jak se původní povrchní pohled prohluboval a obohacoval o nové poznatky, přibývala i nová slova.

Užívaná nomina anatomica lze z dochovaných spisů zjistit, ale namnoze nelze doložit, kdo byl původcem těchto termínů. Nepotřebná slova mizela a byla dočasně nahrazována vhodnějšími. Matečným jazykem soudobé anatomické terminologie byla řečtina, v období renesance začala převládat latina, na kterou dopadaly vlivy arabistů a hebrejistů. Tvorba anatomie systematické, topografické, komparativní, histologie, embryologie, vývojových teorií, cytologie a molekulární genetiky vedla k výběru vhodných slov, která při každodennosti podléhala selekci jejich uživatelů.

Současná generace většinou nemá ani základy klasických jazyků, činí jí proto potíže latinská slova skloňovat, termíny zná často z anglických mutací latiny.

Používaná terminologie česká v řadě případů není přesným překladem latinských a řeckých slov, vzniká nepříjemný hiát – významová mezera. Vlivem globalizace a samospasitelné angličtiny se ze slov anglických vytvářejí zkratky, zcela nesrozumitelné nejen laikům, ale i lékařům jiných oborů. Při studiu anatomie se posluchači musí touto obtížnou filologickou houštinou prosekat, velký čas věnují právě řečené jazykové stránce, na úkor vlastního poznávání morfologické objektivní reality. Tato útlá publikace nemůže nahradit zmíněné vakuum, má čtenáři pomoci lépe se orientovat a rychleji zvládnout bohatou a namnoze krásnou nomenklaturu.

Z pragmatického hlediska je dostatečné, když studující medicíny, antropologie, kineziologie etc. zvládne *nomina anatomica* tak, že si osvojí jejich současný tvar, užívání a zařadí je do každodenní bilingvální praxe. Pokud doplní tuto znalost přístupem historickým a etymologickým, kde se pátrá po původu vzniku slov, otevírají se mu další oblasti, kterými rozhojňuje své vzdělání. Tak pojem *makrobiotická strava* užívá kde kdo,

---

méně uživatelů však ví, že má jít o stravu určenou k dlouhověkosti, spojení *nota bene* – zaznamenej dobře, píše někteří dohromady a ani lidé vzdělaní je namnoze neumějí přeložit. Slovo *diabetes* lékaři užívají, aniž by věděli, že se v něm o cukru vůbec nemluví.

Řada slov, která po staletí používali a znali pouze lékaři, se stala součástí hovorové řeči: *infarkt, diabetes, karcinom, klitoris, penis, vagina, euthanasie, orgasmus, sekce, placenta, distorse, laktace*, kde se zachází se cizími slovy podle pravidel rodného jazyka. Lze to označit za českou barbarizaci latiny, nebo za obohacení češtiny? V lékařském slangu slyšíme *achilovka, duglas, apendour, koronárky, extrauterína, lumbálka, důčejka*. Opět se nic strašného neděje, lékaři tomu dobře rozumějí.

Vědecký postup mimo jiné zpřesňuje významy slov. Věda se neobejde bez slov a ta musí být jednoznačná. Rešeršní práce v lékařství vykonávají pracovníci, kteří podstatu slov namnoze neznají a řídí se podle exaktních pravidel oboru, podle názvů s přesnými počty písmenek.

Vedeme-li hledaného autora s měkkým *i*, s jedním nebo dvěma *p* nebo *n*, nemusíme ho nalézt.

V publikaci jsou základní informace o tom, jak anatomická terminologie vznikala, jak se měnila, pokud je známa, uvádí se etymologie, tedy původ slov. Mnoho vzdělanců to má za zbytečnou ztrátu času, v době nabitě informacemi má studující mnoho starostí již s tím, aby zvládl základní zásobu současného odborného jazyka a nezatěžoval se hledisky historickými.

Nebylo naším úmyslem tyto názory nějak vyvracet. Laskavý čtenář, jako Indoevropan, si všimne podobnosti uváděných termínů se známými slovy jiných evropských jazyků.

Navazujeme v menším úseku na práce předchozí, jsou to lékařské jazykové slovníky z předchozích století, z nových jmenujme *Lexicon medicum*, autorů Jana Kábrta a Jana Kábrta juniora z r. 1995, či *Velký lékařský slovník* Martina Vokurky, Jana Huga a kolektivu z roku 2007, jmenovaná obdivuhodná díla mají funkci encyklopedickou.

Encyklopedie se většinou nečtou, většinou se v nich vyhledává. Byli bychom rádi, kdyby si laskavý čtenář tuto publikaci přečetl.

Vedení pragmatickými důvody chceme seznámit studující se základními termíny latinskými a řeckými, se slovy souznačnými – synonymy, výběrově s eponymickými názvy, se základní etymologií, stručně uvádíme termíny antropologické a antropokineziologické. Pro orientaci čtenáře uvádíme hlavní představitele oboru anatomie.

Publikace směřuje prioritně k posluchačům lékařských fakult, dále FTVS, k studujícím antropologie, bioinženýrských oborů technických, k studujícím rehabilitace a rovněž k porodním asistentkám. Omlouváme se za chyby, které nastaly našimi omyly, ale i přebíráním omylů našich předchůdců.

ISAGOGÉ – ÚVOD

Nomina anatomica jsou produktem tisíciletého úsilí, svým vznikem se liší od terminologie jiných věd. Fyzika, chemie, astronomie, geometrie měly od počátku exaktní termíny, které dovolovaly uvnitř oboru jednoznačnou komunikaci, u anatomie tomu tak není. Hyrtl píše, že anatomie má řeč arbitrární, bezprincipiální.

Řada dnes používaných termínů má nedohledatelný původ, jde o slova základní, označující jednotlivé části těla. U řady základních slov možno, *sit venia verbo* – budiž milost slovu, mluvit o termínech řeznických. V 8. stol. př. n. l. vznikly v Řecku eposy Ílias a Odyssea, jejichž autorství je tradičně připisováno Homérovi. V obou uvedených dílech je řada údajů dokládajících úroveň tehdejší medicíny. Jen v Iliadě je zmínka o celkem 141 poraněných jednotlivých částí těla.

Terminologii řeckou založil Hippokrates (460–377 př. n. l.), spisy označované latinsky jako *Corpus Hippocraticum* patří i jeho současníkům a následovníkům, kteří k posílení důvěryhodnosti užívali jeho jméno. Škola v Alexandrii, zejména Erasistratos (305–250 př. n. l.), Herofilos (335–280 př. n. l.), se intenzivně zabývala anatomíí, začaly tam i pitvy prováděné na lidech i zvířatech včetně vivisekce. Spisy Alexandrijské školy jsou známé jen z citací.

Lékařské vědomosti se postupně dostávaly z Řecka do starého Říma. Jazyk vzdělanců tvořila řečtina.

Geniální osobností, která ovlivňovala medicínu po staletí, byl Galén – Galenos (129–216 n. l.), který původní znalosti anatomické rozmnožoval. Psal řecky, jeho práce byly překládány různými autory do latiny, jeho spisy tvoří základ pro srovnávání obou jazyků.

Základní výstižná slova latinská v jeho době převážně již existovala, Celsus (25 př. n. l. – 50 n. l.), který nebyl lékařem, jejich zlatý fond zachytil. Ve starém Římě jako lékaři pracovali Řekové, chybějící latinské termíny byly v různých mutacích přebírány z řečtiny. Tento rozvoj anatomických poznatků byl násilně přerušen pádem Říše římské v 5. století.

V době, kdy Evropa byla v kvasu stěhování národů, krvavých válek Karolinské doby, tvořily klášterní školy jedinou formu většího vzdělání. *Trivium* zahrnovalo gramatiku, logiku a rétoriku, *kvadrivium* geometrii, aritmetiku, hudbu, astronomii, zvláště poznatky lékařské. Množství starověkých poznatků bylo tehdy zničeno požáry i náboženskou horlivostí.

V oné pohnuté době se dostávaly původní řecké spisy do rukou Arabů a Židů, kteří znalí řečtiny si je přeložili do svých jazyků. Oproti křesťanům projevovali tehdy Arabové i větší míru náboženské snášenlivosti vůči jinověrcům, příkladným vztahem ke kultuře se lišili od Gótů (266 n. l.), Vandalů (455 n. l.), Hunů (451 n. l.) a Avarů (8. stol. n. l.). Při požáru Alexandrijské knihovny (642 n. l.) zůstaly zachovány rukopisy lékařské, přírodovědecké a historické.

Střed arabského vědění tvořil původně Bagdád, Buchar, Káhira, arabský vliv se šíří do Španělska, v Toledu existoval od r. 712, zasahuje Sicílii, ovlivňuje lékařskou školu v Salernu. Mimo lékařství byla pěstována zejména matematika, geometrie, astronomie a chemie. Španělsko se stalo centrem arabské vzdělanosti, kultury, která převyšovala ostatní evropské státy. Připomeneme si školy v Seville, Toledu a Salamance. V Cordobě byla v r. 1013 zničena arabská knihovna o 600 000 svazků rukopisů. Zlatý věk arabsko-muslimské civilizace a medicíny trval od 8. do 13. století.

Theophilus Protospatharius (7. století n. l.) sepsal *Peri tes tou anthropou kataskeues*, přeloženou jako *De corporis humani fabrica*. O vysokou úroveň arabské medicíny se velkou měrou zasloužil lékař a překladatel Johannitius neboli Hunain ibn Ishāq (808–873), který ač křesťan, působil jako osobní lékař ve službách několika chalífů. Do arabštiny a aramejštiny přeložil z řečtiny mnoho odborných děl, mimo jiné 129 Galénových spisů a Alexandrijský plán výuky lékařství. Sám vytvořil lékařskou terminologii a napsal dílo *Isagogé Johannitii*, které sloužilo k výuce na evropských univerzitách až do 17. století.

Haly Abbas (Ali ibn al-Abbas al-Mádžusi, působil v letech 982–99), perský lékař ve službách bagdádského emíra byl jeden z nejvýznamnějších lékařů druhé poloviny 10. století – jeho hlavní dílo *Kitab al-Maliki* přeložil do latiny Constantinus Africanus (viz dále) jako *Liber regius* (královská kniha – arab. *malik* označuje krále) nebo častěji jako *Liber pantegni* (řec. *pantechne* – celé umění). Haly Abbas předpokládal existenci kapilárního systému, zabýval se rovněž neuroanatomii.

Velkou osobností byl Avicena (980–1037), který převzal a rozšířil dědictví Galéna. Jeho spisy tvořící *Al Qanun*, přeložené jako *Canon medicinae*, sloužily až do 18. století jako základní učební text evropských lékařských fakult. V překladech do latiny vznikaly termíny, které byly převzaty do anatomické terminologie a mnohé z nich jsou její součástí až do dnešních dní.

Pitvy na lidech se v arabských zemích neprováděly, ale Ibn al Nafis v r. 1242 pitval a objevil plicní oběh. Sepsal *Kitab al-Kulliyat*, byl ve své době pokládán za největšího lékaře po Galénovi.

Všestranný vzdělanec byl Constantinus Africanus (1020–1087), Tunisan, původně muslim, profesor medicíny v Salernu, konvertoval ke křesťanství, jako mnich na Monte Casino přeložil do latiny spisy Rhasese (850–923), Ibn Imrana, Al. Jazzara (898–980), All Baghdadiho a výše uvedeného Haly Abbase.

Dobré byly starověké znalosti lidských kostí, které nalézali na hřbitovech.

Gerardo da Cremona (1114–1187) byl italský překladatel textů z arabské knihovny v Toledu. Připisuje se mu překlad Avicenova díla *Al Qanun*.

Nastala paradoxní situace, do Evropy se původní řecké spisy dostávají zpětnými překlady přes tzv. arabisty, starověké znalosti byly rozmnoženy poznatky arabskými. Arabský podíl na světovém kulturním dědictví je vlivem stávající jazykové a písemné bariéry v Evropě málo známý.

Arabští autoři vystupují někdy pod dvojím názvem, tak Avicena jako Ibn Sina, Rhases jako Ar-Rázi, Abulcasis jako Abū al-Qāsim nebo Al-Zahravi. Podle Hyrtla byli překladatelé arabisté různé úrovně, některé spisy Aviceny jsou známy v překladech z hebrejštiny.

V 13. století ničí vpády Mongolů Bagdád a jeho kulturní poklady. Od 10. do 13. století bylo do této oblasti vysláno i osm křížáckých výprav. Je typické, že nedostatečné kontak-

ty křížáků s arabskou kulturou přinesly jen jediný zpětný antický překlad. Do Cordoby docházeli učenci z tehdejší Evropy, tituly odtud získané uznávaly univerzity v Bologni, Neapoli, Montpellier a Paříži.

Křesťané dobyli v r. 1492 Toledo a Granadu. Naopak křesťanská Konstantinopol padla do rukou Turků r. 1453. Je zajímavé, že evropské univerzity úzce propojené s katolickou církví přijímaly hlavní arabské lékařské autority kladně, podobně jako jejich antické předchůdce.

Arabského původu jsou latinská slova vzniklá zpětnými překlady jako je nucha, sezam, saphena, cephalica, basilica, nemluvě o mnohých kdysi používaných a dnes zapomenutých slovech, uvádí se auriculae cordis, vermis cerebri, nodus gutturis, collatorium, theca cerebri, sutura sagitalis, amygdalae, dura a pia mater, mediastinum, albuginea, infundibulum. Používaná arabská slova ve výběru uvádíme u jednotlivých pojmů. Hebrejského původu je cauda equina. Vlivy arabistů zasáhly národní nomenklaturu.

Názvy německé nepocházejí z původních řeckých slov, ale ze zpětných překladů Avicenny, Rhasese a Haly Abbase. Jak uvádí Hyrtl, původní výrazy řecké mají jiný smysl než termíny německé. Je otázkou, co z toho přešlo do češtiny, amygdalae – německy Mandeln – mandle, sutura sagitalis – šev šípový, alula – nosní křídla. Do nomenklatury přešla překlady i původní slova perská.

Ve spisech se objevují arabské anatomické termíny, meri – oesophagus, sumen, sumac – umbilicus, myrach – abdomen, siphac – peritoneum, zirbac – omentum. Columbus prosektor Vesalia uvádí arabské názvy rigil – noha, sadr – hrudník, rasga – čéška patela, rasceta – dlaňová rýha. Až do dnešní doby zůstal převzatý latinizující termín nucha – ligamentum nuchae.

Čtenářům s hlubším zájmem o arabismy doporučujeme práce, které shromáždili zejména Fonahn či Hyrtl, arabismy ve španělských lékařských textech sepsali M. C. Vazquet a M. T. Herrera,

Bylo řečeno, že překladatelé z řečtiny byli mnohem lepšími filology než překladatelé zpětní – arabisté. Rozvoj oboru závisel na studiu lidského těla při pitvě. Od buly papeže Sixta IV. z roku 1299 „De sepulturis“ o pohřbech (kde bylo zakázáno vyvažování lidských kostí), byly v Evropě zakazovány i pitvy, konaly se proto tajně a spíše výjimečně. Od smrti Galéna v roce 201 se čekalo v Evropě na další anatomická bádání až do roku 1326, kdy Mondino de Luzzi zvaný též Mundinus (1270–1326) začal provádět pitvy a písemně sděloval o nich své poznatky.

Anatomických znalostí se domáhali lékaři, nejvíce je využívali ranhojiči – chirurgové, kteří byli od lékařů odděleni, na rozdíl od nich méně vzdělaní v latině. Poznatky z pitev byly konfrontovány s autory jako byl Galén, Orebasius (320–403), Soranus (1. až 2. století) a Avicena (980–1037).

Anatomické poznatky byly vykládány vesměs ve shodě s Galénem. Znalosti o kostech a svalech měli již jeho předchůdci, v jeho spisech jsou podrobně popisovány i funkce, vedle pitev na opicích, uvádí poznatky traumatologické z gladiátorské školy, mluví o antagonistech, o pronaci, supinaci, o hlavách svalů, úponech, šlachách, srovnává stavbu kostí u čtvernožců s opicemi a člověkem, prováděl léze míšní, zásahy na nervi recurrenti. Galénovy výklady sledující anatomický postup (čtené při tehdejších pitvách), byly vesměs správné, později byly ovšem neprávem znevažovány.

Karikatura v tomto ohledu rozhodně není na místě. Mylné výklady se týkaly srdce a temperování tělesných štáv.

Mezi anatomy tohoto předvesaliovského období proslul Jacobus Silvius-Dubois (1478 až 1553).

Počátek doby, které se smluvně říká novověk, charakterizují základní objevy v astronomii, matematice, geografii, fyzice – zejména v mechanice, V technice měl revoluční význam vynález knihtisku (1444–1448), objevují se přesné měřicí přístroje, zdokonalené větrné a vodní mlýny, stavební jeřáby, varhany s rejstříky, důlní stroje, kyvadlové hodiny (1582,1675) palné zbraně. Renesance v anatomii oproti jiným oborům začala opožděně, představuje ji zejména její zakladatel Andreas Vesalius (1514–1564), jeho souputníci a žáci. Nastoupil revoluční nárůst poznatků této nakonec samostatné lékařské disciplíny. Vesalius byl vynikající latiník, latina v anatomii jeho vlivem natrvalo zvítězila. Nesporný bezprostřední užitek přinášela anatomie zvláště chirurgům – ranhojičům, porodníkům.

Obrovský byl vliv znalostí anatomie na teorii medicíny, anatomia animata položila základy fyziologii, vzniká embryologie, mikroskopická anatomie – histologie, patologická anatomie. Srovnávací anatomie vedla k studiím ontogenetickým a fylogenetickým, k fyzické antropologii. Tento vliv přetrvává v současnosti propojením morfologie s bazálními studii genetiky.

TVORBA ANATOMICKÉ TERMINOLOGIE – OFICIÁLNÍ NOMENKLATURA

Anatomická terminologie je tvořena po tisíciletí. Odedávna existovala slova obecně používaná při každodenní *antroposkopii*, kde hodnotíme lidi malé, velké, silné, slabé, hubené, tlusté a všimáme si všeho, co je přístupno zraku. Známé byly kosti zvířat i lidí, bylo známo, jak se po smrti tělo rozkládá, jaká je podobnost i odlišnost kostí lidských a zvířecích. Předávaly se i zkušenosti s otevřenými frakturami u lidí.

Základní poznatky vznikaly při kuchání, popř. při obětech zvířat, někdy březích, lidé živelně uvažovali o analogiích. Poznatky anatomické narůstaly při poraněních zejména válečných (Celsus, Galén), při popravách, mučení, nemocech, balzamování, za porodu při destrukčních operacích na plodu etc. Předělem byla pitva na člověku, komparativní anatomie, embryologie, biomechanika, vivisekce vedoucí k normální i patologické fyziologii. Anatomická terminologie šla ruku v ruce s úrovní poznávání, týká se to například rozlišování nervů, šlach, žil a tepen, kde stará nomenklatura je špatně srozumitelná.

Při pročitání názvů eponymických je zřejmé, jak pro zásadní objevy ubývalo v průběhu staletí prostoru, nastávaly spory o prioritu nálezů, jako byl ductus arteriosus, vývod pankreatu, folliculi ovarii.

Na tvorbě anatomie a pojmenování se podílely tisíce anonymních ranhojičů, lékařů, veterinářů, nakonec profesionálních anatomů, zoologů, arabistů a klasických filologů.

V průběhu let se v anatomii nahromadilo množství termínů. Jak budeme mocí demonstrovat, permanentně vznikají modifikace základních termínů, jejich mutace, jsou srozumitelné, u mnohých jsou rozpaky, které jsou oficiálně platné.

Pro týž orgán vzniká řada samostatných pojmenování. U většiny existují pojmenování vycházející z řečtiny, z latiny, výjimečně i z arabštiny, pochopitelně se shora jmenovanými mutacemi.

Většina synonym vzniká v procesu poznávání, lze je označit jako synonyma vera. Je to samozřejmý proces. Na jakýkoliv objekt se lze dívat z nejrůznějších úhlů, v anatomii je to tvar, velikost, hmotnost, podobnost s jinými útvary, topografické vztahy, uplatňuje se funkce, to vše se může odrážet v pojmenováních.

Od 18. století se začínají uplatňovat aspekty ontogenetické, později obecně vývojové, to vše v normě i ve stavech patologických. Anatomie opouští starověké galénovské humorální výklady, přes anatomia animata, vivisekci vzniká jako samostatná disciplína fyziologie.

Teprve v 19. století opouštějí anatomové primitivní přístupy teleologické, kde se vše řešilo z hlediska účelového, u orgánů se uvádí „*est facta ut*“ – učiněna je aby. Anatomové kostrbatě dokazovali, proč je výhodné, že srdce je na straně levé a játra jsou na straně pravé.

Anatom na přechodu 18. a 19. století byl současně i fyziologem, jak demonstrují např. von Haller (1708–1777), z českých autorů J. Prochaska (1749–1820) a J. E. Purkyně (1787–1869). Programově tuto doktrínu, která v anatomii hledá spojení i s fyzikou a chemií razí Hyrtl (1810–1894).

V druhé polovině 19. století byla v podstatě již dovršena makroskopická anatomie, rozsáhlá studia patologických anatomů Rokitského (1804–1878) a Virchowa (1821–1902) zřetelně oddělovala variabilní struktury normální od narušených, v hlavních obrysech byla po stránce fenomenologické zpracována lidská embryologie a teratologie. Tato činnost vede zákonitě při pojmenováních k divergenci, každý aktivně účastný ve výzkumu se v oboru snažil zapsat i terminologicky.

Hledaly se staré latinské a řecké doposud v anatomii nepoužité termíny, vznikaly neologismy, přibývalo eponym, z nichž řada se stala předmětem sporů o prvenství.

Vyvstal úkol nomina anatomica unifikovat, aby se zabránilo při vědecké a praktické komunikaci mnohoznačností. Závaznou nomenklaturu, která měla již platnost mezinárodní, vytvářeli od 19. století iniciativně anatomové němečtí.

Nomenklatura je obecně závazná přijatá, racionálně stanovená norma, při její realizaci, převodu do praktického každodenního užívání, nastávají i konflikty, ne vše se osvědčuje. Nomina anatomica byla schválena r. 1893 a nazvána „Basiliensia nomina anatomica“, ve zkratce B. N. A. Nomenklatura byla přejata v Německu, Rakousko-Uhersku, USA, Rusku, Japonsku, Holandsku a sloužila až do roku 1935, kdy byla schválena „Jenaiensia nomina anatomica“ I. N. A., mluví se nomenklatuře jenské.

Profesor Borovanský, který zažil změny při jejím zavádění, uváděl, že přestavba neprobíhala bez subjektivních potíží. Jenská nomenklatura byla použitelná i pro komparativní anatomii, zejména pro potřeby veterinární medicíny. Na V. mezinárodním anatomickém kongresu v Oxfordu (1950) byla ustavena početná nomenklaturní komise „International Anatomical Nomenclature Committee“, I. A. N. C., která tvořila anatomické názvosloví mezinárodně uznávané. Již v roce 1955 byla na mezinárodním kongresu schválena „Pariensia nomina anatomica“ – P. N. A.

Na VII. a VIII. mezinárodním kongresu anatomů 1960 v New Yorku a 1965 ve Wiesbadenu byly schváleny změny nazvané již jen „Nomina anatomica“, NA.

Významnou součástí bylo prohlášení, které poprvé vyřadilo z oficiální nomenklatury eponyma, která měla a mají dosud oblibu mezi kliniky. V letech 1961 až 1989 vyšlo celkem pět dalších úprav, histologická a embryologická nomenklatura byla upravena v roce 1977.

V roce 1998 byla publikována „Terminologia anatomica“ – TA, vedle toho speciální Terminologia histologica – TH, v. roce 2009 Terminologia embryologica – TE.

Oficiální latinské termíny jsou doplněny synonymy anglickými. V komisích zabývajících se závaznou mezinárodně platnou terminologií se účastní desítky vynikajících odborníků z řad anatomů i filologů. Nebylo naším úmyslem se k nim zařazovat.

Takové oficiální seznamy jsou vynikající pomůckou, po které každý autor řešící anatomickou problematiku rád sáhne. Oficiální termíny se dostávají do dobových učebnic. Snahy o exaktní termíny třeba podporovat, globální používání jednotné terminologie zjednodušuje komunikaci v lékařství a příbuzných oborech, normy ulehčují práci při vyhledávání informací pro logické systémy současnosti. V databázích ovšem existují i termíny staré. Těžko lze předpokládat, že by čtenář – lékař z oborů jiných než anatomie, tyto změny podrobně sledoval. V praxi se projevuje setrvačnost, část vžitá nomenklatura pronikla zejména do chirurgie a přetrvává tam navzdory novým systémům. Jakmile opustí terminologie kabinety jazykovědců, reaguje jako živá řeč, některé po tisíciletí vžitě výrazy ponechává, jiné opouští, některé přecházejí do slangových zkratk, snaha o zkracování slov je fenomén všeobecný. Jako houby po dešti rostou názvy zkratkové vycházející z anglických, namnoze národních, pojmenování. Vznikají slovníky těchto zkratk, kde nezřídka jedna zkratka má několik možných významů. Je otázkou, zda se trvale udrží mezinárodní terminologie v mrtvém jazyku, který nikdo už nezná, je otázkou, zda se udrží snahy puristů. Termíny mrtvého jazyka se ve chvíli, kdy opouštějí pracovnu filologa, mění okamžitě v živý jazyk, podle potřeb každodennosti. Z tohoto hlediska není docela přesné označit latinu medicínskou za jazyk mrtvý. Kriticky bylo řečeno, že mezinárodním dorozumívacím jazykem lékařů je v současnosti špatná angličtina.

Makroskopická anatomie je denně využívána v praxi. Zavedením nových zobrazovacích metod, jako je ultrazvuk, CT, magnetická rezonance, emisní metody, byl v lékařství oživen zájem o funkční morfologii, a to dokonce i v psychiatrii. Vznikají tak nové požadavky na výuku anatomie. Usilovně se pracuje na propojování poznatků genetických s morfologickými a odtud s funkčními. Lze předpokládat, že na mnoha úsecích vyvstane potřeba zavádět termíny nové.

Při vzniku mezinárodní nomenklatury nechyběli ve Francii vynikající morfologové, ale ti necítili potřebu se k mezinárodní spolupráci připojovat, v zemi existovala modifikovaná nomenklatura domácí, velmi podobná latinské, ale na oficiální nezávislá. Pro obeznámené s mezinárodní nomenklaturou je francouzská mutace srozumitelná a naopak. Národní nomenklaturu vytvářel Jean Luis Petit (1674–1750) pro chirurgy, kteří v době, kdy byla chirurgie oddělena od obecné medicíny, neznali latinu. Ještě větší podobnost má terminologie španělská.

Národní nomenklatura je dobře a přesně rozpracována v němčině, za velké pozornosti Hyrtlta. Do národních jazyků zasáhly překlady z latiny a řečtiny. Když se hledaly ekvivalenty, Němci pro překlad os sacrum neužili původní význam řecký, ale z latiny přeložili jako Kreuzbein (později Kreuzbein) – kost křížová, což později převzali i Češi, původní termín z 18. století kost svatá zmizel (řecký název ἱερόν ὀστέον je ovšem znám již od Galéna,

příčemž *hieron* mohlo souviset s oběťmi zvířat, nebo označovat pevnost zmíněné struktury). Pro publikaci jsme použili české termíny, které publikoval v r. 1960 Linc – Fleischmann, Josef Zrzavý v roce 1983 a David Kachlák s kolektivem v r. 2010. České názvy vyžadují pro posudky soudy, platná norma doposud nebyla oficiálně přijata, což autoři této publikace nehodnotí jako nějakou tragédii. Používaná česká slova jsou srozumitelná, pro potřeby laiků a soudů jsou dostatečná, v dokumentaci původní jsou slova latinská. V sousedním Polsku existuje národní terminologie *Mianownictwo Anatomiczne*, srozumitelné Polákům, s menšími obtížemi Čechům a Slovákům Tak regio analis je *okolica odbytowa*, dorsum pedis – *grzbiet stopy*, decussatio pyramidum – *skrzyżowanie ruchowe*. Při konfrontaci s mezinárodní literaturou mají polští lékaři práci navíc.

Globalizace, možnosti vykonávat lékařské povolání v jiných evropských zemích, vytváří přirozený tlak, aby si studující medicíny, antropologie, tělesné kultury, fyzioterapie, defektologie osvojili terminologii mezinárodně uznávanou, podobnou terminologii anglické a francouzské.

Lékaři se vyjadřují vesměs bilingvně, mnohá slova latinská jsou počestěná, je možno to hodnotit jako obohacení češtiny, nejsou již vnímána jako slova cizí. Laskavý čtenář po zvládnutí zásoby námi nabídnutých slov dobře porozumí i starším textům.

Pro anatomii vědeckou zůstanou platné názvy latinské, podobně jako je tomu v zoologii a botanice, pragmatismu praktické medicíny bude více vyhovovat terminologie anglická.

Výhody mrtvého jazyka jsou zřejmé, zaručuje větší stabilitu, slovní zásoba antických jazyků je schopna poskytnout nejen medicíně, ale i nejrůznějším firemním výrobkům pěkná označení.

Profesor MUDr. František Lenoč (1898–1970), revmatolog, marně usiloval o vytvoření *Ligua medica*, kde by se stala redukovaná latina lékařským esperantem. Chirurg Bureš překládal do latiny Švejka. *Sic nobis Ferdinandum occiderunt*. – Tak nám zabili Ferdinanda!

Tyto snahy neuspěly. V medicíně se přestalo dbát na to, aby se v termínech nemíchala latinská a řecká slova.

Správná je řecká gastroenterologie – soubor poznatků o trávicích orgánech, kardiologie, tokologie – nauka o porodu, biologie, mikrobiologie etc. Méně čistá jsou hybridní spojení latinsko-řecká, pelvimetrie z latinského pelvis a řeckého metron, naupathie z latinského naus a řeckého pathos, řecky – mořská nemoc, lépe nausea marina. Kolpitis, vaginóza mají přípony označující onemocnění, pro obě slova nepatříčná. Hybridní mamologie je snesitelný latinsko-řecký název, svévolně je utvořena senologie z francouzského le sein – prsa, správně utvořený termín je mazologie – nauka o prsu. Soudíme, že s tímto si nikdo dnes hlavu již neláme.

U bohemizovaných latinských slov nastávají kolize při rozdílném rodu, ale to uživatelé necítí, záměna rodů při komunikaci v cizí řeči je veselá k popukání, baví se tím při vzájemných omylech Češi a Němci. V hebrejštině je rodu ženského ruah – duše, evangelisté toto slovo předávali v řecké koiné jako maskulinum: pneuma – duch svatý. Při křtu Ježíše Janem Křtitelem zapomněli řečtí pisatelé na tuto okolnost „kai to pneuma os peristeran katabai-on“. Duch jako holubice sestupuje, duch boží se zjevuje Ježíši ne jako holub columbus, ale jako holubice – columba (kata Markon 1,10) jako původní hebrejské femininum, což vrhá na trojici z hlediska muslimů pod vlivem této feminizace zcela jiný pohled.

Při tvorbě závazné nomenklatury bylo nutno odstranit i nejhrubší chyby vznikající barbarizací latiny překlady arabistů. Jak uvádí Hyrtl, nastávaly záměny písmen mezi u, n, v, l a b, ve svém seznamu takové překvapivé „mutace“ vysvětluje tímto zcela primitivním způsobem. Upozorňuje i na možné záměny jmen, Guido Cauliacus je Guy de Chauliac, Berengarius je Carpus, Hans von Gersdorff je Schylhans, Rhases je El Rasi, Abulcasis je Abu I Kasem.

Velké problémy vznikají při transkripci arabských slov, jiná je v angličtině, jiná ve francouzštině, což ztěžuje vyhledávání arabských autorů, jejich spisů a porozumění původním arabským názvům.

Při vývoji terminologie, podobně jako při tvorbě slangu, se slova zkracovala o celé slabiky.

Chybné výrazy tohoto druhu nalezneme u Mondiniho na okraji starých anatomických vyobrazení. Při odchylkách není vždy jasné, co je chyba překladatele, opisovačů, tisku a co je užívaná variace.

Existuje test inteligence. V hnízdě jsou tři ptáčci a vejce, hnízdo padne na zem, vyklube se další ptáček a říká: „Tak je nás konečně všech pět pohromadě.“ Jak je to možné? Ten ptáček neuměl počítat. Stejně vysvětlení najdeme u řady zapeklitých termínů. Autoři neuměli latinsky, pochopitelně ani arabsky a termíny komolili.

Tak nalezneme athlas, anathomia, dyphragmma, fariox (farynx), hysophagus (oesophagus), olectranum, pileron, tussilae – tosila (tonsilae), obcipitium (occipitium), u koncovek v plurálu místo ae nalezneme jen e, místo spinae – spine. Označení šourku má být správně nikoliv scrotum, ale scortum, což značí kůži, ale i mužského prostituta. Prvá variace se vžila.

U slov je běžné, že mění původní význam, platnost slov je dočasná. Arteria magna je u Hippokrata trachea, u Verheyena aorta.

CANIS NONNE SIMILIS LUPO EST – ZDA NENÍ PES PODOBEN VLKU?

Všimneme si některých mechanismů, podle nichž se tvořila anatomická označení. Termíny anatomické jsou významově přesné, ale v označeních jsou namnoze metafory. Původní označení často již neodpovídá realitě, nepředpokládáme o obyvatelích Kozojed, že by tam skutečně ve velkém jedli skopové. Obrazná pojmenování ukazují, že odborný jazyk využívá stejné způsoby tvoření a mutací slov jako obecný jazyk. Mnohem výrazněji se to oproti anatomii projevuje při označování nemocí. Hyrtl zesměšňuje název pro zánět – inflammatio – požár, kde nic nehoří.

Tvorba anatomických termínů je rozmanitá:

- *Podle podobnosti s rostlinami:* piriformis – hruškovitý, pomum Adami – jablko Adamovo, oliva, palma, pisum – hrách, glans – žalud, arbor vitae – strom života, bulbus – cibule, canna – rákos, ramus, rami – větev, robus – dub, folium, folia – list, fabel – fazole, fabella – fazolka, sezam, triticum – pšenice.
- *Podle zvěře:* tragus, hircus, tragos – kozel, dens canini – psí zub – špičák, helix – hlemýžď, alopex – liška, cochlea – ulita, vermīs – červ, anser – husa, pes anserinus – husí noha, mus

- myš, musculus – myška – sval, lacerta – ještěrka – sval, alae – křídla, řec. pterygos – křídla, rostrum – zobák, cornua – rohy, coccyx – kukačka – os coccygis, hippos – kůň, gallus – kohout.
- *Z geografie:* regio – oblast, království, mons – hora, pahrbek, planum – rovina, promontorium – předhoří, lacuna – louže, močál, insula – ostrov, isthmus – úžina, clinus – svah, výšina, confluvium – soutok, řec. kolpos – zátoka.
  - *Z nářadí:* furca – vidle, vidlovitého tvaru, bifurcatio – rozdvojení, maleolum – kladívko, incus – kovádlina, vitreum – sklo, scapula – původně lopata, lopatka, trochlea – kladka, calamus scriptorius – pero písařů, uncus – hák.
  - *Z hudebních nástrojů:* tympanon – bubínek, os tympanicum, salpinx – trubka, tuba – trubeta, t. Fallopů vejcovod, fistula – píšťala, řec. plectron – trsátko.
  - *Ze zemědělství:* sella – sedlo – řec. epihippium, calcar – ostruha, frenum – uzda, frenulum – uzdička, stapes – třmínek, iugum – řec. zygos – jho, jařmo, falx – srp, tentorium – stan.
  - *Z oděvů:* tunica – antický oblek, palium – řec. imation – plášť, reticulum – sítko, řec. stroma – pokrývka, ependyma: – řec. spodní oděv.
  - *Orgány jsou připodobňovány částem domu:* introitum, antrum – vchod, vestibulum – prostor před domem, kde se odkládají šaty, atrium – síň, sál, obydlí, aula – nádvoří, síň, palatum – patro, palatinum – malé patro, gurgustium – místnost s úzkým vchodem, fornix – klenba, fenestra – okna, columna – pilíř, basis – základ, řec. stylos – sloup, scala – schody, cryptae – sklepy, fundus – základ, cupula – malá klenba, pons – most.
  - *Podle podobnosti s lodí:* latinské os naviculare, scaphoideum – řec. skafé – člun, eidos – podoba – loďkovitý.
  - *Z astronomie:* lunatum – měsíční, semilunaris – poloměsíční, meniscus, menis – malý měsíc, solaris – slunečný, stella – hvězda, z nových termínů astrocyt.
  - *Ze zbraní:* manubrium – rukověť, processus xiphoideus, ensiforme – mečovitý výběžek, thyroideus – štít, galea – přilba, arcus – luk.
  - *Podle mytologie:* os Priapi, priapismus, mons Veneris, cornu Ammonis, tendo Achillis, Nymphae, Atlas, Iris – bohyně duhy – iris duhovka, Hebe – bohyně mládí, hermafrodit z Hermes a Afrodité, Hymen – bůh svatby převzal funkci panenské blány.
  - *Anatomii zasáhly i vlivy obscénní,* tak musculus latissimus dorsii vzhledem k svému možnému využití dostal název musculus scalptor ani – škrabač řiti.
  - *Musculus custos virginittatis* – strážce panenství neobstál, je to musculus gracilis – tedy chabý.
  - *Anus jako maskulinum označuje kruh* – kruhový svěrač – řít, anus ve femininu je stařena a z toho vzniklo dnes dobře nepochopitelné, kdysi užívané označení řiti slovem vetula – stařena, což někteří přisuzovali podobnosti ze sraštěného tvaru, ale za vším stojí barbarizace latiny.
  - *Musculus levator scapulae* dostal poetický název m. patientiae pro svou činnost po provedeném vzpažení, což je poloha v klidu v leže.
Verheyen uvádí pro označení svalů většinou racionální důvody.
  - *Podle tvaru písmene:* musculus deltoideus, flexura sigmoidea, sutura lambdoidea, sutura ypsilonoides.
  - *Podle tvaru – figura:* pyramidalis, rotundus – kulatý, quadratus – čtvercový, triangularis – trojúhelníkový.
  - *Podle průběhu – ductu fibrarum:* rectus – přímý, obliquus – šikmý, transversus – příčný.
  - *Podle části přiléhající, partes cui adjacent:* pectoralis, brachialis, radius, ulnaris.
  - *Podle pevnosti:* mole – měkký, vastus – ohromný, veliký, gracilis – hubený, chabý.

- *Podle polohy – situ:* externus – zevní, internus – vnitřní, superficialis – povrchový, profundus – hluboký, medialis – uprostřed, cranialis – nahoře, caudalis – dole.
- *Podle toho, kam směřuje – a parte quam movent:* oesophageus jícen.
- *Podle účelu – ab officio:* musculus pronator teres.
- *Podle funkce:* flexor, extensor, tensor, rotator.
- *V těle je vše proti okolí malé, proto jsou oblíbená deminutiva – zdrobněliny:* frenum, frenulum – uzdička, cerebrum, cerebellum – mozeček, mamma, mammila – bradavka, pupa, pupilla – panenka, vena, venula – žilčička, tubus, tubulus – trubička, lingua, lingula – jazýček. Terminologie opustila valvulae – chlopníčky a zná už jen valvae – chlopně, jejichž skutečná velikost orgánů zůstala stejná.

MLHOVINY – NEBULOSA

Těla savců nejsou dělána podle pravítka a kružítká, tato neurčitost tvarová se odráží v terminologii, kde trvá staletí, než nějaký název zakotví.

Jsou to adnexa – připojované, přivazované, angustus – úzký, těsný, antrum – jeskyně, dutina, aponeurosis – přechod svalu ve šlachy, bursa – měšec, camera – komora, klenutí, strop, zásobárna, canalis – trubice, koryto, žlab, stoka, kanál, capsula – malé pouzdro, schránka, caro – maso, odřezek, caruncula – kousek masa, caverna – dutina, nitro, sluje, rozsedlina, cavum – dutina, díra, doupe, cavitas – něco vyhloubeného, vydlabaného, cinctorium – opásání, crista – hřeben, chochol, řec. krypte, kryptos – skrytý, tajný, klenba, podzemní chodba, něco schovaného, cornua – rohy, condylus – knoflíkovitá vyvýšenina, cupa – džber, sud, bečka, cupula – klenbička, ductus – vedení, eminentia – vyvýšenost, ependyma – spodní oděv, výstelka, excrescentia – výrůstek, fibra – vlákno, nitka, chmýří, žilka, fibrosus – vláknitý, filamentum – něco pleteného, tkaného, fimbriae – třásně, třepení, follis – měch, folliculus – míšek, pytlík, foramen – vyvrtná díra, otvor, glomus – klubko, habenula – deminutivum od otěže, řemen, hiatus – zející otvor, propast, rozsedlina, hilus, chorda – struna ze střeva, innominatus – nepojmenovaný, intumescencia – něco nadutého, nabubřelého, lacuna – prohlubeň, dolík, louže, močál, rybník, lamina – tenká destička, plátek, lobus – lalok, ligamenta – vazadlo, pouto (ligare – vázati), membrana – kůžička, blána, mázdra, pergamen, nodus – uzel, smyčka, operculum – příkrývka, plexus – pletivo, planum – rovina, porus – otvor, processus – pokrok, pokračování něčeho, protuberantia – výčnělek, recessus – ústup, vzdalování, odlehle místo, kout, skrýše, syndesmosis – vazivové spojení, sinus – zakřivení, záhyb, ohyb, oblouk, zákrut, spina – meta, párátko, jehla, taeniae – stuhy, stužky, stroma – pokrývka, podložka, vnitřek, stylos – sloupek, tegmen – příkrývka, kryt, tendo – šlacha, tetiva, tuberculum deminutivum od tuber – hrb, hrbol, nádor, boule, tunica – spodní šat, povlak, obal, traiectus – přepravování, převoz, přecházení, truncus – kmen, kůl, tyč, trup, ventriculus – břicho, dutina, komora, žaludek.

Jsou to vše podañené či méně podañené tvarové aproximace. Tato slova, určená pro termíny, jsou namnoze mnohoznačná – polysémická, těžko exaktně definovaná. Dřívě čtenář znal latinu a mohl pojmenováním porozumět, dnešní čtenář se učí termínům podle českých názvů, které nejsou vždy překlady, například spurius, překládaný jako nepravý, znamená

nemanželský, sanctus je svatý a ne křížový. Os pubis v latině doslovně není kost stydká, ale kost ochlupená. V češtině existuje tradované „pubické ochlupení“ – pleonasmus tedy chlupaté ochlupení, namísto ochlupení krajiny stydké. Angličané jsou na tom stejně, uvádí pubic hair.

Proto se zejména od Vesaliových dob stala anatomická rytina nezbytnou součástí knih, kde se nejasnosti odstraňovaly. Lze litovat, že vynikající publikace Columba žel nemá proponovaná vyobrazení od Michelangela. Hunter oslněn nalezenými kresbami Leonarda da Vinci ho nazývá největším anatomem. Z našeho pohledu v tomto díle chybí naopak terminologie. Současné anatomie vedla k dokonalejšímu zobrazování.

Je zajímavé, že zevní genitál byl zraku umělců přístupný odedávna, přitom přesná vyobrazení nemá ani Leonardo da Vinci. Najdeme je až později, po rozvinutí renesanční anatomie. Kostí byly všeobecně dostupné, ale zobrazování skeletu bylo rovněž až do vzniku anatomie primitivní a fantastické – viz pražský orloj.

V antropometrii se této mnohoznačnosti vyhnuli, zavedli řadu měrných bodů, diagonál, diametrů, indexů, přesně definovaných relací, což je opakovatelné, porovnatelné, vhodné se uplatní pro vědecké práce, pro lékařskou každodennost se však pro svoji složitost nehodí. Nejjákladnější specifické antropologické termíny uvádíme zvlášť.

CURIOSA

Kuriózní, namnoze poetické termíny uvádějí Krause, Hyrtl, Fonahn. Anatomové se potřebovali v páchnoucím prostředí odreagovat. Abychom některé malebné termíny dnešnímu čtenáři přiblížili, uvádíme někdy otrocké překlady.

- U okohybných svalů je to musculus amatorius – musculus rectus oculi externus, pohled stranou je dokladem zamilovanosti, musculi amatorii jako rotatores bulbi, circumagentes.
- Z jiných důvodů tento sval dostal název musculus indignabundus Riolan – sval dávající najevo nevoli, nebo musculus iracundiae – sval prchlivosti.
- Musculus bibitorius Casserius – pohyb očí na vypitou sklenici prostřednictvím m. recti interni, jinak musculus. laetitiae – veselosti.
- Musculus religiosus – musculus rectus superior, admirator – sval údivu. superbus – hrdý, pyšný.
- Rectus oculi inferior, Casserius depressor oculi Spiegelii, musculus humilis pauperum, m. obliquus oculi superior, musculus patheticus.
- Musculus dormitator – uspávač – musculus sfincter palpebrarum – svěrač víček.
- Musculus ani scalptor, musculus ani tensor je musculus latissimus dorsi.
- Musculus attentionis – sval pozornosti je musculus. attolens auriculam Spiegelii – zvedáč boltce.
- Musculus buccinator, bucina u Římanů byl nástroj podobný lesnímu rohu – je to sval trubačský.
- Musculus calanticae je musculus platysma myoides. Calantica byla čepice pro kněze Isis, s dlouhými křídly sahající přes krk.
- Musculus sternocleidomastoideus – kývač měl název musculus consiliarius – sval rádců.
- Musculi custodes virginitatis, musculi adductores femoris, m. triceps cruralis, m. custos virginitatis Hildebrandt, adduktory stehen se uplatní při vaginismu, křečovitá addukce stehen znesnadňuje immisio penis.

A

a, a- u řeckých slov předložka či předpona značící často negaci

ab od

abbatice os basilare q. v. Sudh. Anat. 38

abdomen břicho ~z *abdere* – skrývat, zahalovat Celsus, Komen *pars quae infra umbelicum situm*

- <řec.> *gaster*
- <řec.> *koilié* Galén, Jesen ► užívá se v anatomii zřídka
- *alvus* Celsus
- *aqualiculus* Bartholin
- *inferna* Plinius
- *koilia*
- *lapara*
- *specile*
- *venter* Vesal
- *itrum*
- *pantex* Fonahn
- *sumen* Fonahn
- *mirach* Mundinus

abducens někam odvádějící ~*ab* – od, *ducere* – vésti ► užito pro název svalu

abductio – *flexio lateralis* odtažení do strany ~ *abduco* – odvádím

abductio excrementorum defekace ~ *excrementum* – výmět, výměšek

abductio odvedení ~ *ab* – od, *ductum* – vedení

abductor odtahovač ► sval pojmenován podle své funkce ~ *ab* – od, *ducere* – vésti opačná funkce: *adductor*

aberrans odchýlné od normálu ~ *ab* – od, *errare* – mýlit se

abnormitas mimořádnost, zvláštnost, anomálie ~ *ad* – od, *norma*

abomasus, abomasum slez, čtvrtý žaludek přežvýkavců ~ *ab* – od + *omasum* – kniha, drážka Echinus, Komen

- *faliscus*

abortus potrat, zmetek ~ *aborior* – zacházet, hynout, *ire* – jít, *aborire* – hynout Celsus

- <řec.> *ektroma*, předpona *-ek* a *troma* – poškozené, vypuzené; řec. *apoftora* – zhouba, předčasně vypuzený
- *diaphthora* von Haller
- <řec.> *ambloma, amblo* – přinášet předčasně plody, *blao* – těci, býti slabý; řec. *amblosis* – potrácení
- *foetus immaturus* nezralý plod Krause

abscessus hlíza, původně odchod

- <řec.> *apostema* Komen ~ *apo stao, stasis* – o oddělit se od sebe
- <řec.> *afistemi* – jít od sebe

acardia plod bez srdce (vrozená vada neslučitelná se životem); akardie ~ řec. *kardia* – srdce

accessorius přídavný ~ *accedo* – přistupovat, přidávat, *cedere* – přicházet, *accessus* – přistupování ↑ *nervus accessorius*, nerv přídavný k nervu X – n. vagus

accretio srůst ~ *cresco* – růsti

acephalus plod bez hlavy; acefalus

- <řec.> *akefalos*
- <řec.> *akefalon* – *anacephalus* ~ *a* – negace, *kefale* – hlava

acervulus cerebri mozkový písek » vápenná tělíska – *corpora arenacea* ~ *arena* – písek

acestra pupek

- <řec.> *akestra* ~ *akestor* – pomocník, zachránce ↑ *umbilicus*

acetabulum jamka kyčelního kloubu ~ *acetum* – ocet, *bulum* – nádoba, nádoba na ocet Celsus, Vesal ► podle Isidora připomíná nádobu, do které se na stole dával ocet, podle jiných se nádobě na ocet vůbec nepodobá. Nazývají se tak i malé číše na tureckou kávu (Hyrtl)

- *acetabulum anachae* Fonahn
- chybně *accetabulum* Vesal